

Rolnummers 6550 en 6613
Arrest nr. 39/2018 van 29 maart 2018

A R R E S T

In zake : de beroepen tot gedeeltelijke vernietiging van het decreet van de Franse Gemeenschap van 13 juli 2016 betreffende de invoering van een cursus filosofie en burgerzin in het basisonderwijs en betreffende het behoud van de alternatieve pedagogische begeleiding in het secundair onderwijs, ingesteld door Sultana Kouhmane en anderen en door Axel De Backer en anderen.

Het Grondwettelijk Hof,

samengesteld uit de voorzitters J. Spreutels en A. Alen, de rechters L. Lavrysen, J.-P. Snappe, J.-P. Moerman, E. Derycke, T. Merckx-Van Goey, F. Daoût en T. Giet, en, overeenkomstig artikel 60*bis* van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, emeritus voorzitter E. De Groot, bijgestaan door de griffier P.-Y. Dutilleux, onder voorzitterschap van voorzitter J. Spreutels,

wijst na beraad het volgende arrest :

*

* *

I. Onderwerp van de beroepen en rechtspleging

a) In de zaak met rolnummer 6550

Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 25 november 2016 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 28 november 2016, is beroep tot vernietiging ingesteld van de artikelen 23, 24, 26, 29, 31 en 34 van het decreet van de Franse Gemeenschap van 13 juli 2016 betreffende de invoering van een cursus filosofie en burgerzin in het basisonderwijs en betreffende het behoud van de alternatieve pedagogische begeleiding in het secundair onderwijs (bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 10 augustus 2016) door Sultana Kouhmane, Valérie Thiry, Karine Devooght, Samira Mounsajim, Isabelle Jouveneau, Sylvianne Debaker, Marie Empeigne, Maryam Azzouz, Eleftheria Draguioti, Samira El Amrani, Faouzia En-Nafia, Younes Taibi, Jamal Eddine Kamli, Fatima Karali, Khadija Ben Sliman, Fatiha Chentouf, Claire Mean, Ekram El Kabir, Latifa Ouahabi, Faiza Amoutache, Jamila El Hadji, Anne Paye, Toufik M'Ahmed, Sylvie Luc, Marjana Mandi, Bochra Chaouch, Matthieu Faure, Danièle Manouvrier, Pascale Debaty, Said Abkar, Yosra Benkahia, Béatrice Moniot, Jonathan Lima-Brito, Marie-Arlette Vandecasteele, Samira Azmani, Assunta Del Tuffo, Francine Kaniki Bouguini, Arielle Deloose, Gianni Inglese-Compe, Saloua El Haddaoui, Ammar Kharoubi, Rafika Sahli en Sabrina Lamkin, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. F. Krenc, advocaat bij de balie te Brussel.

b) In de zaak met rolnummer 6613

Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 10 februari 2017 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 13 februari 2017, is beroep tot vernietiging ingesteld van de artikelen 23, 24, 29 en 34 van het voornoemde decreet van de Franse Gemeenschap van 13 juli 2016 door Axel De Backer, Saïd Andouh, Nathalie Peterfalvi, Habbachich Abd-Nasseur, Mostapha Hajui, Paraskévi Giotis, Nehama Uzan en de vzw « Collectif des profs de morale », bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. J. Bourtembourg en Mr. F. Belleflamme, advocaten bij de balie te Brussel.

Op 16 februari 2017 hebben de rechters-verslaggevers T. Giet en R. Leysen, met toepassing van artikel 71, eerste lid, van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, de voorzitter ervan in kennis gesteld dat zij ertoe zouden kunnen worden gebracht aan het Hof, zitting houdende in beperkte kamer, voor te stellen een arrest te wijzen waarin wordt vastgesteld dat het beroep tot vernietiging klaarblijkelijk niet ontvankelijk is.

De verzoekende partijen hebben een memorie met verantwoording ingediend.

Bij beschikking van 22 maart 2017 heeft het Hof beslist de zaak overeenkomstig de gewone rechtspleging voort te zetten.

Bij beschikking van dezelfde dag heeft het Hof de zaken met rolnummers 6550 en 6613 samengevoegd.

In de samengevoegde zaken

De Franse Gemeenschapsregering, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. J. Sautois en Mr. M. Nihoul, advocaten bij de balie te Brussel, heeft memories ingediend, de verzoekende

partijen hebben memories van antwoord ingediend en de Franse Gemeenschapsregering heeft ook memories van wederantwoord ingediend.

Bij beschikking van 26 september 2017 heeft het Hof, na de rechters-verslaggevers F. Daoût en T. Merckx-Van Goey te hebben gehoord, beslist dat de zaken in staat van wijzen zijn, dat geen terechtzitting zal worden gehouden, tenzij een partij binnen zeven dagen na ontvangst van de kennisgeving van die beschikking een verzoek heeft ingediend om te worden gehoord, en dat, behoudens zulk een verzoek, de debatten zullen worden gesloten op 18 oktober 2017 en de zaken in beraad zullen worden genomen.

Aangezien geen enkel verzoek tot terechtzitting werd ingediend, zijn de zaken op 18 oktober 2017 in beraad genomen.

De bepalingen van de voormelde bijzondere wet van 6 januari 1989 met betrekking tot de rechtspleging en het gebruik van de talen werden toegepast.

II. *In rechte*

- A -

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van de beroepen

A.1.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 zijn natuurlijke personen die de niet-confessionele moraal of de katholieke, protestantse, islamitische of orthodoxe godsdienst onderwijzen naargelang het geval in de door de Franse Gemeenschap ingerichte instellingen of in de door de Franse Gemeenschap gesubsidieerde officiële of niet-confessionele vrije onderwijsinstellingen. Zij zetten uiteen dat zij rechtstreeks en ongunstig worden geraakt door het decreet van de Franse Gemeenschap van 13 juli 2016 « betreffende de invoering van een cursus filosofie en burgerzin in het basisonderwijs en betreffende het behoud van de alternatieve pedagogische begeleiding in het secundair onderwijs », enerzijds, in zoverre het de nieuwe cursus filosofie en burgerzin organiseert en de voorwaarden preciseert om die te mogen onderwijzen en, anderzijds, in zoverre het hun lesrooster, hun arbeidsvoorwaarden en hun tewerkstelling raakt.

A.1.2. De Franse Gemeenschapsregering betwist het belang van de verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 om in rechte te treden. Zij voert aan dat zij niet aantonen dat zij leermeesters godsdienst of zedenleer zijn, noch dat zij door de bestreden bepalingen worden benadeeld, aangezien zij niet betogen dat zij hun intentie te kennen hebben gegeven om zich kandidaat te stellen voor de functie van leermeester filosofie en burgerzin, dat zij niet uiteenzetten dat zij geen houder zijn van het vereiste diploma bachelor of daarmee gelijkgesteld en dat zij *in concreto* niet aantonen dat de toepassing van het decreet tot gevolg zou hebben dat zij hun ambt zouden moeten uitoefenen in een te hoog aantal inrichtingen of in te verafgelegen inrichtingen.

Bovendien werpt zij een exceptie van onontvankelijkheid van het beroep op die is afgeleid uit het feit dat niet precies wordt aangegeven welke normen worden bestreden en uit het gebrek aan duidelijkheid van de middelen.

A.1.3. De verzoekende partijen verbazen zich erover dat de Franse Gemeenschapsregering hun hoedanigheid van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer in twijfel trekt. Zij hebben niettemin, wat betreft enkele onder hen, een attest doen toekomen dat bewijst dat zulks wel degelijk het geval is. Zij bevestigen overigens dat zij de cursus filosofie en burgerzin wensen te onderwijzen en stellen daarbij dat, indien zulks niet het geval was, zij onderhavig beroep niet hadden ingesteld. Zij verbazen zich tevens erover dat de Franse Gemeenschapsregering hun vraagt het bewijs te leveren van een negatief feit, namelijk het feit dat zij geen houder zijn van het vereiste bachelordiploma. Zij leggen evenwel verklaringen op eer hieromtrent neer. Ten slotte preciseren zij dat het tweede middel van hun verzoekschrift het verbod beoogt om zedenleer of godsdienst

én filosofie en burgerzin te onderwijzen in dezelfde inrichting en zien niet in hoe zij bovenop hun belang de gevolgen van dat verbod zouden moeten aantonen.

Zij zijn ten slotte van mening dat de exceptie van onontvankelijkheid afgeleid uit het feit dat niet precies wordt aangegeven welke normen worden bestreden en uit het gebrek aan duidelijkheid van de middelen niet ernstig is.

A.2.1. Aangezien het in de zaak nr. 6613 ingediende verzoekschrift geen enkele uiteenzetting bevat in verband met de situatie van de verzoekende partijen, hadden de rechters-verslaggevers het Hof voorgesteld die zaak af te doen met een arrest van onmiddellijk antwoord waarbij de onontvankelijkheid van het beroep wordt vastgesteld. De verzoekende partijen hebben een memorie met verantwoording ingediend waarin zij uiteenzetten dat zij leermeesters godsdienst zijn. Zij voegen eraan toe dat een van de verzoekende partijen de vzw « Collectif des profs de morale » is, die tot doel heeft de cursus en het programma niet-confessionele zedenleer te bevorderen in het onderwijs dat door de Franse Gemeenschap wordt georganiseerd en gesubsidieerd, alsook de neutraliteit van die cursus te verdedigen. Zij zijn van mening dat het niet relevant is dat hun belang niet duidelijk werd aangetoond in het verzoekschrift en, met verwijzing naar de rechtspraak van de Raad van State, doen zij gelden dat het Hof het belang van de verzoekers kan onderzoeken zoals het wordt aangevoerd in het verzoekschrift of in de memorie met verantwoording.

A.2.2. De Franse Gemeenschapsregering betwist dat de aangevoerde rechtspraak van de Raad van State kan worden omgezet naar het grondwettelijk contentieux. Zij doet opmerken dat artikel 6 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof de verzoekende partijen ertoe verplicht hun belang in het verzoekschrift te verantwoorden, terwijl een soortgelijke bepaling niet bestaat in de gecoördineerde wetten op de Raad van State. Zij besluit daaruit dat een beroep waarin het belang van de verzoeker niet wordt aangetoond niet op geldige wijze aanhangig kan worden gemaakt bij het Hof en dat die leemte niet kan worden verholpen met een memorie met verantwoording.

In ondergeschikte orde merkt de Franse Gemeenschapsregering op dat geen enkele van de verzoekende partijen natuurlijke personen aantoonst godsdienst te onderwijzen in inrichtingen van de in het bestreden decreet beoogde onderwijsnetten. Zij voegt daaraan toe dat zij evenmin aantonen dat zij onder de categorieën vallen die zij benadeeld achten. Zij besluit daaruit dat het belang van die verzoekende partijen bij de vernietiging hypothetisch en zelfs onbestaande is.

Ten aanzien van het belang van de vzw « Collectif des profs de morale », ziet de Franse Gemeenschapsregering niet in hoe de bestreden bepalingen afbreuk zouden doen aan het maatschappelijk doel van die partij.

A.2.3. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6613 merken op dat de Franse Gemeenschapsregering op geen enkele wijze rekening houdt met het feit dat het belang om in rechte te treden voor het Hof, net zoals voor de Raad van State, een karakter van openbare orde dient te worden toegekend. Zij betwisten dat een bepaling die soortgelijk is met artikel 6 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 niet bestaat voor de rechtspleging voor de Raad van State en verwijzen naar artikel 2, § 1, 3°, van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.

In verband met de verantwoording van hun belang zijn zij van mening dat elk van de leermeesters godsdienst en elk van de leermeesters zedenleer wel degelijk van een belang doen blijken bij het vorderen van de vernietiging van alle bepalingen die op hen van toepassing zijn. Zij merken op dat de betwisting van hun belang door de Regering louter formeel is, aangezien zij perfect in staat is zelf na te gaan of zij wel degelijk de hoedanigheid van leermeester godsdienst of zedenleer hebben. Wat betreft het belang van de vzw « Collectif des profs de morale », zijn zij van oordeel dat de bestreden bepaling haar maatschappelijk doel raakt doordat in vraag wordt gesteld of de betrokken leraren bekwaam zijn om, in een gegeven context, aan te tonen dat zij objectief en neutraal zijn en doordat hun morele belangen en hun tewerkstelling in het geding worden gebracht.

A.2.4. De Franse Gemeenschapsregering is van mening dat de verzoekende partijen de voorwaarde van belang en de verplichte vermeldingen in het verzoekschrift met elkaar verwarren. Zij doet gelden dat de omstandigheid dat het verzoekschrift geen enkele aanwijzing bevat in verband met het belang van de verzoekende partijen in tegenspraak is met artikel 6 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof en de onontvankelijkheid van het verzoekschrift met zich meebrengt. Zij voegt daaraan toe dat de verzoekende partijen, doordat zij hun belang verantwoorden in de memorie met verantwoording die werd toegestuurd als antwoord op de conclusies genomen door de rechters-verslaggevers met toepassing van artikel 72

van de voormelde wet, misbruik hebben gemaakt van de in die bepaling bedoelde procedure, aangezien die procedure niet bestemd is om de gebreken en onwettigheden van het verzoekschrift te kunnen toedekken.

Ten gronde

Wat betreft het eerste middel in de zaak nr. 6550

A.3.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 leiden een eerste middel af uit de schending, door de artikelen 23, 24, 26 en 31 van het bestreden decreet, van de artikelen 10, 11, 23 en 24 van de Grondwet. Dat middel is onverdeeld in vier onderdelen.

A.3.2.1. In het eerste onderdeel van dat middel, verwijten de verzoekende partijen de bestreden bepalingen dat zij een onverantwoord onderscheid in het leven roepen ten aanzien van de nagestreefde doelstelling tussen de personen die houder zijn van een van de daarin beoogde diploma's en de personen die dat niet zijn. Zij zijn van oordeel dat de voorwaarde om houder te zijn van een diploma van het niveau van bachelor of dat minstens daarmee overeenstemt om de cursus filosofie of burgerzin te kunnen geven niet wordt verantwoord in de parlementaire voorbereiding en dat zij niet pertinent is aangezien de andere voorwaarden, namelijk een opleiding in neutraliteit te hebben gevolgd, houder zijn van een pedagogisch bekwaamheidsbewijs en het getuigschrift van didactiek te hebben behaald, vervuld zijn. Ten slotte zijn zij van mening dat die diplomavooraarde niet verantwoord is in zoverre zij onmiddellijk wordt opgelegd, terwijl de voorwaarden in verband met het pedagogisch bekwaamheidsbewijs en het getuigschrift van didactiek niet moeten vervuld zijn op 1 september 2020.

A.3.2.2. De Franse Gemeenschapsregering verwijst naar het decreet van 30 juni 2016 waarbij het decreet van 11 april 2014 « tot regeling van de bekwaamheidsbewijzen en ambten in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde en gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs en houdende verschillende maatregelen inzake bekwaamheidsbewijzen en ambten » op de leermeesters en leraars godsdienst toepasselijk werd gemaakt. Zij stelt dat sinds 1 september 2016, datum van inwerkingtreding van dat decreet, elke persoon die godsdienst wil onderwijzen tenminste een bachelordiploma moet hebben. Zij zet uiteen dat hoewel dat decreet overgangsbepalingen bevat voor de leermeesters godsdienst en zedenleer die reeds in functie zijn, het niettemin tot doel heeft een vroegere gedifferentieerde behandeling te verhelpen en opnieuw de gelijkheid in te voeren door aan de leermeesters godsdienst de verplichting op te leggen een diploma te bezitten van hetzelfde niveau als dat van de leermeesters niet-confessionele zedenleer. Zij stelt dat op termijn alle leermeesters niet-confessionele zedenleer, godsdienst en filosofie en burgerzin houder zullen zijn van een diploma bachelor of daarmee gelijkgesteld, wat tot gevolg zal hebben dat elk verschil in behandeling hieromtrent wordt afgeschaft. Zij voegt daaraan toe dat de bekritiseerde diplomavooraarde vooral voortvloeit uit het voormelde decreet van 30 juni 2016.

Zij doet gelden dat de diplomavooraarde tot doel heeft, in het belang van de leerlingen, de bekwaamheid van de leerkrachten te garanderen alsook een kader in het leven te roepen waarbij alle leerkrachten op voet van gelijkheid worden geplaatst. Zij merkt op dat het vereiste diploma noch hetzelfde doel, noch dezelfde functie heeft als de opleiding tot neutraliteit, het pedagogisch bekwaamheidsbewijs en het getuigschrift van didactiek, in zoverre het verzekert dat de leerkrachten een minimumniveau aan kennis, competenties en bekwaamheden hebben, zodat de diplomavooraarde niet vergelijkbaar is met de drie andere in de bestreden bepalingen opgelegde voorwaarden. In verband met de onmiddellijke oplegging van die voorwaarde stelt de Franse Gemeenschapsregering dat het decreet van 30 juni 2016 in werking is getreden vóór het bestreden decreet, zodat het logisch is dat de diplomavooraarde die daaruit voortvloeit onmiddellijk wordt opgelegd.

A.3.2.3. De verzoekende partijen zijn van mening dat de verwijzing naar het decreet van 30 juni 2016 niet relevant is, omdat dat decreet te dezen niet in het geding is. Zij herhalen dat het door hen betwiste verschil in behandeling wordt veroorzaakt door het decreet dat zij aanvechten en niet door dat van 30 juni 2016. Zij zijn van mening dat de voorwaarde om houder te zijn van een diploma bachelor of daarmee gelijkgesteld tot gevolgen leidt die in strijd zijn met de door de decreetgever te kennen gegeven wil om alle leerkrachten op voet van gelijkheid te plaatsen, aangezien hij niet onwetend kan zijn van het feit dat de overgrote meerderheid van de leermeesters godsdienst geen bachelordiploma bezit.

A.3.3.1. In het tweede onderdeel van dat middel verwijten de verzoekende partijen de voorwaarde in verband met het diploma van bachelor of gelijkwaardig dat zij een indirecte discriminatie invoert, aangezien zij tot gevolg heeft dat vrijwel de meeste leermeesters godsdienst van het onderwijs in filosofie en burgerzin worden

uitgesloten, omdat de overgrote meerderheid (80 pct.) onder hen een dergelijk diploma niet bezit. Zij zetten uiteen dat de meeste leermeesters godsdienst houder zijn van een getuigschrift hoger secundair onderwijs en van een diploma uitgereikt door hun bedienaar van de eredienst, dat niet gelijkwaardig is met een bachelordiploma, terwijl de meeste leermeesters zedenleer licentiaten in de filosofie zijn of onderwijzers die de optie « zedenleer » in hun opleiding hadden.

A.3.3.2. De Franse Gemeenschapsregering doet ook gelden dat het verschil tussen leermeesters godsdienst en leermeesters zedenleer zal verdwijnen en verwijst hieromtrent naar haar antwoord op het eerste onderdeel van dat middel.

A.3.4.1. In het derde onderdeel van dat middel verwijten de verzoekende partijen de bestreden bepalingen dat zij een onverantwoord verschil in het leven roepen tussen de voorwaarden die vereist zijn om de cursus filosofie en burgerzin te kunnen onderwijzen, aangezien de voorwaarde in verband met het diploma bachelor of gelijkwaardig onmiddellijk wordt opgelegd, zodat van de kandidaten wordt vereist een diploma van het niveau van bachelor te hebben behaald vóór 1 oktober 2016, terwijl de voorwaarde in verband met het getuigschrift van didactiek slechts vereist is vanaf 1 september 2020. Ze zijn van mening dat niets dat verschil verantwoordt en doen gelden dat indien alle voorwaarden vereist zouden zijn op 1 september 2020, die termijn het mogelijk zou hebben gemaakt voor alle leerkrachten die de cursus filosofie en burgerzin willen geven, het vereiste diploma te behalen en aldus een volledig lessenrooster te genieten, terwijl de huidige situatie hen uitsluit van de mogelijkheid om de cursus te geven.

A.3.4.2. De Franse Gemeenschapsregering herhaalt dat het feit dat de diplomavorwaarde onmiddellijk wordt opgelegd zijn oorsprong vindt in de aanneming van het voormelde decreet van 30 juni 2016. Zij voegt daaraan toe dat het bestreden decreet de reeds aangestelde leerkrachten geenszins de verplichting oplegt om zich kandidaat te stellen voor de functie van leermeester filosofie en burgerzin vanaf het schooljaar 2016-2017. Ten slotte zet zij uiteen dat aangezien het getuigschrift van didactiek nog niet is georganiseerd, het niet mogelijk is onmiddellijk het bezit daarvan te eisen.

A.3.4.3. De Franse Gemeenschapsregering beklemtoont het feit dat datgene wat de verzoekende partijen trachten te verkrijgen, de vernietiging is van een diplomavorwaarde die thans aan alle leerkrachten wordt opgelegd, ten voordele van één bijzondere categorie leerkrachten. Zij is van oordeel dat het eerste middel gegronnd verklaren erop neer zou komen een nieuw verschil in behandeling in het leven te roepen tussen de leerkrachten die de cursus filosofie en burgerzin wensen te geven en diegenen die zouden worden vrijgesteld van de diplomavorwaarde, enerzijds, en de leerkrachten die alle andere cursussen geven en, waarvan de meesten onder hen, onderworpen zijn aan de diplomavorwaarde, anderzijds.

A.3.5.1. In het vierde onderdeel van dat middel verwijten de verzoekende partijen de bestreden bepalingen dat zij door het opleggen van de voorwaarde in verband met het diploma van bachelor of gelijkwaardig het verlies veroorzaken van een aantal lesuren voor de leermeesters godsdienst die geen houder zijn van een dergelijk diploma op 1 oktober 2016, zodat hun tewerkstelling aanzienlijk wordt geraakt en bedreigd. Ze zijn van oordeel dat die situatie een schending vormt van het *standstill*-beginsel inzake het recht op arbeid gewaarborgd bij artikel 23 van de Grondwet.

A.3.5.2. De Franse Gemeenschapsregering doet in de eerste plaats gelden dat de verzoekende partijen niet aantonen dat de toepassing van de bestreden bepalingen hen lesuren doet verliezen of hun tewerkstelling bedreigt. Zij zet uiteen dat de wetgever een mechanisme heeft gecreëerd dat tot doel en gevolg heeft de werklast van de reeds aangestelde leermeesters godsdienst en zedenleer te handhaven, door het aantal groepen te vermeerderen en het aantal leerlingen per groep te verminderen. Zij is vervolgens van mening dat in de veronderstelling dat niettemin een aanzienlijke teruggang kan worden aangetoond in de bescherming van het recht op arbeid, die teruggang zou worden verantwoord door de doelstelling om de kwaliteit van het verstrekte onderwijs te handhaven, de gelijkheid tussen leerkrachten te herstellen en de onafhankelijkheid te waarborgen waarvan de leerkrachten blijf moeten geven, met name ten aanzien van de autoriteiten van erediensten. Ten slotte doet zij gelden dat het eventuele verlies van lesuren niet toe te schrijven zou zijn aan de bestreden bepalingen maar wel aan het decreet van 22 oktober 2015 waarbij een cursus filosofie en burgerzin wordt gecreëerd die één van de twee lesuren godsdienst of niet-confessionele zedenleer vervangt.

A.3.5.3. De verzoekende partijen zijn van mening dat het verlies van lesuren dat verscheidene leermeesters godsdienst lijden wel degelijk voortvloeit uit de in het bestreden decreet gestelde voorwaarden, die hen verhinderen hun lessenrooster aan te vullen.

Wat betreft het tweede middel in de zaak nr. 6550

A.4.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 leiden een tweede middel af uit de schending, door de artikelen 23, 24, 29 en 34 van het bestreden decreet, van de artikelen 10, 11, 22, 23 en 24 van de Grondwet. Zij verwijten de bestreden bepalingen dat zij afbreuk doen aan de vrijheid van onderwijs en aan de gelijkheid tussen leerkrachten in zoverre zij een verbod instellen op het onderwijzen van de cursus zedenleer of godsdienst, enerzijds, en de cursus filosofie en burgerzin, anderzijds, binnen dezelfde inrichting of binnen dezelfde vestiging. Zij zijn van oordeel dat de decreetgever de door hem gezochte schijn van neutraliteit al te zeer « sacraliseert », waardoor een houding tot uiting komt van buitengewoon wantrouwen ten aanzien van de leerkrachten en ertoe leidt dat zij lesgeven in meerdere inrichtingen en dus meer trajecten afleggen teneinde hun volledige lessenroosters te kunnen behouden. Ze zijn van mening dat de schijn van neutraliteit voldoende wordt gewaarborgd door het verbod, dat absoluut is, om twee cursussen te onderwijzen in dezelfde klas. Zij voegen daaraan toe dat de voorziene uitzonderingen dermate restrictief zijn dat zij niet de evenredigheid van de maatregel kunnen waarborgen. Zij doen voorts gelden dat de verplichtingen die daaruit voortvloeien voor de leerkrachten, die zich ertoe verplicht zouden kunnen zien om les te geven in zes verschillende inrichtingen of om trajecten af te leggen die tot vier uur per dag met het openbaar vervoer kunnen belopen, dermate onredelijk zijn, dat zij van dien aard zijn dat zij afbreuk doen aan artikel 22 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

A.4.2. Ter inleiding merkt de Franse Gemeenschapsregering op dat de verzoekende partijen niet de categorieën van personen identificeren die verschillend zouden worden behandeld met schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet en dat zij niet aangeven hoe de artikelen 23 en 24 van de Grondwet geschonden zouden zijn. Ten aanzien van artikel 22 van de Grondwet preciseert zij dat het recht op een privéleven dat daarin wordt afgekondigd niet absoluut is en dat een wetsbepaling waarvan wordt aangetoond dat zij noodzakelijk is om een gewettigd doel te bereiken dat recht dus kan beperken. Te dezen is zij van mening dat die voorwaarden vervuld zijn.

Zij zet uiteen dat de wetgever niet de bekwaamheid van de leermeesters niet-confessionele zedenleer en de leermeesters godsdienst in twijfel trekt om blijk te geven van de vereiste neutraliteit om filosofie en burgerzin te onderwijzen, maar dat hij een schijn van neutraliteit wil bewaren, teneinde te vermijden dat de leerlingen en de ouders de indruk zouden hebben dat de cursus wordt afgestemd op de filosofische overtuigingen van de leerkracht. Zij is van mening dat het door de bestreden bepalingen opgelegde beginsel van onverenigbaarheid niet als zijnde onevenredig met het nagestreefde doel kan worden beschouwd. Zij wijst er ten slotte op dat die bepalingen het resultaat zijn van een onderhandeling met de representatieve organisaties van de leerkrachten.

A.4.3. De verzoekende partijen antwoorden dat het recht op het privéleven ook de professionele sfeer omvat. Zij brengen overigens in herinnering dat de bestreden bepalingen, door het daarin afgekondigde verbod, afbreuk doen aan de vrijheid van onderwijs. Zij voegen daaraan toe dat, de bevoegde minister zich bewust zijnde van de door het bestreden decreet veroorzaakte kritiek en moeilijkheden, recent via de pers heeft aangekondigd dat het verbod om tegelijk zedenleer of godsdienst en filosofie en burgerzin in dezelfde instelling te onderwijzen, weldra zal worden herzien.

Wat betreft het enige middel in de zaak nr. 6613

A.5.1.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6613 leiden een enig middel af uit de schending, door de artikelen 23, 24, 29 en 34 van het bestreden decreet, van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet en van het gelijkheidsbeginsel. Ze zijn van mening dat de bestreden bepalingen een onverantwoord verschil in behandeling in het leven roepen tussen verscheidene categorieën van leerkrachten, namelijk, ten eerste, tussen de leermeesters godsdienst en zedenleer die kandidaat zijn om de cursus filosofie en burgerzin te onderwijzen, enerzijds, en de leermeesters godsdienst en moraal die kandidaat zijn om gelijk welke andere cursus te onderwijzen, anderzijds, en, ten tweede, tussen de leermeesters godsdienst en zedenleer die kandidaat zijn om de cursus filosofie en burgerzin te onderwijzen, enerzijds, en elk ander personeelslid dat kandidaat is om die cursus te onderwijzen, anderzijds. Zij doen tevens gelden dat er een verschil blijkt te bestaan tussen het onderwijs van de Franse Gemeenschap en het gesubsidieerd officieel onderwijs wat betreft de cumulatie van de ambten van leermeester filosofie en burgerzin en leermeester godsdienst en zedenleer.

A.5.1.2. De verzoekende partijen zijn van mening dat de betekenis van de bepalingen zelf niet duidelijk is, met name wat betreft het begrip « klas », en dat de verschillen in behandeling niet worden verantwoord, noch in de debatten die hebben plaatsgevonden tijdens de parlementaire voorbereiding, noch in de definitie van neutraliteit in de Belgische rechtsorde. Zij doen overigens gelden dat de bedoelde onverenigbaarheden, die enkel worden opgelegd aan de leermeesters godsdienst en zedenleer die de cursussen filosofie en burgerzin zouden geven in het kader van de overgangsbepalingen, hun een buitengewoon zware verplaatsingslast zullen opleggen die bovenop alle andere in het decreet bedoelde lasten komt, die met name erin bestaan een nieuwe cursus te moeten voorbereiden, een getuigschrift pedagogische bekwaamheid en een bachelordiploma te behalen en een opleiding tot neutraliteit te volgen.

A.5.2. De Franse Gemeenschapsregering zet uiteen dat de door de verzoekende partijen vergeleken categorieën van leerkrachten zich niet in vergelijkbare situaties bevinden, hetgeen verantwoordt dat de aan de doelstelling van neutraliteit verbonden verplichtingen enkel worden opgelegd aan de leermeesters zedenleer en de leermeesters godsdienst die zich kandidaat stellen om de cursus filosofie en burgerzin te onderwijzen, waarbij die leerkrachten de enige zijn die niet vooraf worden onderworpen aan de neutraliteitsverplichting. Voor het overige is zij van mening dat zij geen antwoord kan geven op de kritiek die betrekking heeft op het verschil tussen het onderwijs van de Gemeenschap en het gesubsidieerd officieel onderwijs, omdat de verzoekende partijen die niet uiteenzetten. Zij stelt ook dat ze niet begrijpt wat de verzoekende partijen trachten aan te tonen met de verwijzing naar het begrip « groep-klas ».

Wat de buitengewone last betreft waarover de verzoekende partijen zich beklagen, merkt de Franse Gemeenschapsregering op dat de nadelen die zijn verbonden aan de toepassing van de door het bestreden decreet opgelegde onverenigbaarheid kunnen worden gerelativeerd, met name omdat het mogelijk is het aantal lessen over twee weken te spreiden. Zij besluit dat de bestreden bepalingen een evenwicht garanderen dat niet als zijnde onevenredig kan worden gekwalificeerd.

A.5.3. De verzoekende partijen antwoorden dat de Regering niet uiteenzet hoe het, teneinde de doelstelling te verwezenlijken om de neutraliteit van de leermeesters godsdienst en zedenleer te waarborgen, wanneer zij de cursus filosofie en burgerzin onderwijzen, het noodzakelijk zou zijn hen onverenigbaarheden en materiële verplichtingen op te leggen die veel aanzienlijker zijn dan diegene die worden opgelegd aan dezelfde leerkrachten wanneer zij een andere cursus onderwijzen of dan die welke worden opgelegd aan andere leerkrachten wanneer zij de cursus filosofie en burgerzin onderwijzen. Zij zijn van oordeel dat de omstandigheid dat de wetgever voor het onderwijzen van die nieuwe cursus voorrang heeft willen geven aan de leermeesters godsdienst en zedenleer niet relevant is om die bijkomende verplichtingen uit te leggen.

Ten aanzien van het temporele toepassingsgebied van de in het geding zijnde bepaling zijn zij van mening dat de Franse Gemeenschapsregering in staat zou moeten zijn dat te preciseren, zelfs buiten elke kritiek. Wat betreft het begrip « klas », zien zij niet in hoe de Franse Gemeenschap het verschil in behandeling dat onder meer op dat onderscheid is gesteund, zou kunnen verantwoorden, terwijl zij niet in staat is het begrip « klas » te definiëren dat in aanmerking moet worden genomen voor de toepassing van de in het geding zijnde wetgeving. Zij doen ten slotte gelden dat de Franse Gemeenschapsregering niet kan betogen dat het decreet geen onevenredige gevolgen met zich meebrengt zonder rekening te houden met de feitelijke situatie die sinds de inwerkingstelling ervan is gebleken.

A.5.4. De Franse Gemeenschapsregering is van oordeel dat de kritiek met betrekking tot het feit dat de opgelegde onverenigbaarheid enkel de op 30 juni 2016 reeds aangestelde leerkrachten beoogt, te laat komt, omdat die pas wordt uitgedrukt in de memorie van antwoord van de verzoekende partijen. Zij besluit daaruit dat het om een nieuw middel gaat dat om die reden moet worden geweerd.

- B -

Ten aanzien van de context en het onderwerp van het bestreden decreet

B.1.1. De Franse Gemeenschap heeft, bij decreet van 22 oktober 2015 « betreffende de organisatie van een cursus filosofie en burgerzin en een opvoeding tot filosofie en burgerzin », artikel 8 van de wet van 29 mei 1959 « tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving » aangevuld en het decreet van 24 juli 1997 « dat de prioritaire taken bepaalt van het basisonderwijs en van het secundair onderwijs en de structuren organiseert die het mogelijk maken ze uit te voeren » gewijzigd, teneinde in het verplicht onderwijs de opvoeding tot filosofie en burgerzin te integreren. In het door de Gemeenschap georganiseerde onderwijs, in het door de Gemeenschap gesubsidieerde officieel onderwijs en in het door de Gemeenschap gesubsidieerde niet-confessioneel vrij onderwijs, gaat het om een nieuwe cursus die wordt gegeven in de plaats van een van de twee lestijden niet-confessionele zedenleer of godsdienst of, voor de leerlingen die voor dat onderwijs zijn vrijgesteld, *a rato* van twee lestijden per week.

B.1.2. De doelstelling van de opvoeding tot filosofie en burgerzin is het ontwikkelen van competenties en kennis in verband met de filosofische en ethische opvoeding, de opvoeding tot democratisch werken en de opvoeding tot welzijn (artikel 60bis, § 3 van het voormelde decreet van 24 juli 1997). Teneinde die doelstelling te bereiken, bepaalt het referentiesysteem voor de competentiesokkels voor het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs vier met elkaar verbonden hoofdstukken : « vorming tot een zelfstandig en kritisch zelfbeeld », « zelfkennis en openstaan voor anderen », « vorming tot burgerzin in gelijkheid in rechten en in waardigheid », « deelname aan het sociale leven en de democratische ruimte » (besluit van de Franse Gemeenschapsregering van 22 maart 2017 tot bepaling van de eindtermen voor de eerste acht leerjaren van het leerplichtonderwijs voor de opvoeding tot filosofie en burgerzin, *Belgisch Staatsblad*, 12 april 2017, p. 50326).

B.1.3. Bij de aanneming van het voormelde decreet van 22 oktober 2015 werd eraan herinnerd dat de verklaring van gemeenschapsbeleid van 25 juli 2014, in verband met de organisatie van die nieuwe cursus, stelde :

« In geen geval mag die hervorming verlies van tewerkstelling teweegbrengen voor de aangestelde betrokken leerkrachten » (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 171/1, p. 4).

B.1.4. Het bestreden decreet van 13 juli 2016 « betreffende de invoering van een cursus filosofie en burgerzin in het basisonderwijs en betreffende het behoud van de alternatieve pedagogische begeleiding in het secundair onderwijs » strekt ertoe dat engagement te concretiseren (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/1, p. 4). Dat decreet bepaalt met name dat, onder een aantal « strikte » voorwaarden en bij wijze van overgang, « de leermeesters godsdienst of zedenleer hun verworven rechten zullen kunnen overdragen in het ambt van leermeester filosofie en burgerzin » en « kunnen overstappen naar het ambt van leermeester filosofie en burgerzin ter vervanging van de verloren lestijden godsdienst en zedenleer » (*ibid.*, p. 5).

B.1.5. Tijdens de besprekingen in de commissie heeft de minister van Onderwijs uiteengezet :

« Dit project concretiseert tevens het engagement van de Verklaring van gemeenschapsbeleid om tot die hervorming over te gaan zonder globaal baanverlies door de individuele rechten te garanderen van de vastbenoemde leerkrachten en de prioritaire tijdelijke leerkrachten, waarbij vanaf het begin kwaliteitsvolle lessen burgerzin worden gegarandeerd en zoveel mogelijk wordt vermeden dat een leerkracht de les filosofie en burgerzin geeft in een vestiging waar hij de cursus zedenleer of godsdienst heeft » (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/3, p. 4).

Ten aanzien van de bestreden bepalingen

B.2.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 vorderen de vernietiging van de artikelen 23, 24, 26, 29, 31 en 34 van het bestreden decreet. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6613 vorderen de vernietiging van de artikelen 23, 24, 29 en 34 van hetzelfde decreet.

B.2.2. Het bestreden artikel 23 voegt een artikel 293*sexies* in in het decreet van 11 april 2014 « tot regeling van de bekwaamheidsbewijzen en ambten in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde of gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs ». Het bestreden artikel 24 voert een artikel 293*septies* in hetzelfde decreet in. Die nieuwe bepalingen betreffen

overgangsbepalingen die eigen zijn aan het ambt van leermeester filosofie en burgerzin dat wordt uitgeoefend in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde lager onderwijs. Artikel 293*sexies* betreft de leermeesters niet-confessionele zedenleer. Artikel 293*septies* betreft de leermeesters godsdienst.

B.2.3. Artikel 293*sexies* voegt in het koninklijk besluit van 22 maart 1969 « tot vaststelling van het statuut van de leden van het bestuurs- en onderwijzend personeel, van het opvoedend hulppersoneel, van het paramedisch personeel der inrichtingen voor kleuter-, lager, gespecialiseerd, middelbaar, technisch onderwijs, onderwijs voor sociale promotie en kunstonderwijs van de Staat alsmede der internaten die van deze inrichtingen afhangen en van de leden van de inspectiedienst die belast is met het toezicht op deze inrichtingen » een hoofdstuk XI*ter* in. Dat hoofdstuk XI*ter* van het voormelde koninklijk besluit van 22 maart 1969, dat de artikelen 169*ter* tot 169*sexies* omvat, vormt de eerste bestreden bepaling.

Artikel 293*septies* voegt in het koninklijk besluit van 25 oktober 1971 « tot vaststelling van het statuut van de leermeesters, de leraars en de inspecteurs katholieke, protestantse, Israëlitische, orthodoxe en islamitische godsdienst der [onderwijsinrichtingen van de Franse Gemeenschap] » een hoofdstuk X*bis* in. Dat hoofdstuk X*bis* van het voormelde koninklijk besluit van 25 oktober 1971, dat de artikelen 49*ter* tot 49*sexies* omvat, vormt de tweede bestreden bepaling.

B.2.4. De artikelen 169*ter*, 169*quater* en 169*quinquies* ingevoegd in het koninklijk besluit van 22 maart 1969 en de artikelen 49*ter*, 49*quater* en 49*quinquies* ingevoegd in het koninklijk besluit van 25 oktober 1971 stellen in soortgelijke bewoordingen, voor verschillende categorieën van leerkrachten zedenleer of godsdienst een prioriteit vast bij de aanwijzing in het ambt van leermeester filosofie en burgerzin alsook de te vervullen voorwaarden om dat ambt toevertrouwd te krijgen.

De betrokken categorieën van leerkrachten zijn :

- De kandidaten voor de tijdelijke aanstelling in het ambt van leermeester zedenleer of godsdienst die op de oproep van januari 2016 hebben geantwoord en die een anciënniteit van minstens 150 dagen in dat ambt hebben verworven gedurende het schooljaar 2015-2016;

- De kandidaten als prioritair tijdelijke voor het ambt van leermeester zedenleer;
- De kandidaten als stagiair voor het ambt van leermeester godsdienst;
- De personeelsleden die in vast verband worden benoemd in een ambt van leermeester zedenleer of godsdienst.

Voor de drie laatste categorieën is de bij de bestreden bepalingen toegekende prioriteit geldig tot 1 september 2020.

B.2.5. De in de voormelde bepalingen vastgestelde voorwaarden waaraan de betrokken leerkrachten moeten voldoen teneinde het ambt van leermeester filosofie en burgerzin toevertrouwd te krijgen, zijn de volgende :

1° minstens houder zijn van een diploma van onderwijzer, bachelor, gegradueerde, geaggregeerde van het lager secundair onderwijs of een overeenkomstige titel onder de titels die worden uitgereikt met toepassing van het decreet van 7 november 2013 tot bepaling van het hoger onderwijslandschap en de academische organisatie van de studies;

2° vóór 1 oktober 2016 een opleiding tot neutraliteit hebben genoten. Aan die voorwaarde is voldaan indien de kandidaat een dergelijke opleiding heeft genoten via zijn oorspronkelijke opleiding of indien hij geslaagd is voor de onderwijseenheid « opleiding tot neutraliteit » die wordt georganiseerd door het onderwijs voor sociale promotie. Indien hij die opleiding niet heeft kunnen volgen bij gebrek aan voldoende plaatsen, kan hij het bewijs van zijn aanvraag tot inschrijving voorleggen. Indien hij niet geslaagd is voor de proef welke die opleiding bekrachtigt, kan hij het bewijs van herinschrijving voorleggen voor de eerstvolgende maal dat de onderwijseenheid wordt georganiseerd en, in geval van nieuwe mislukking ook nog voor de volgende, met het gemotiveerd akkoord van de studieraad van de onderwijseenheid. De personeelsleden die gediplomeerd zijn in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde of gesubsidieerde officieel onderwijs worden ten laatste tijdens het schooljaar 2003-2004 geacht aan de voorwaarde van opleiding tot neutraliteit te voldoen.

B.2.6. Bovendien moeten uiterlijk op 1 september 2020 twee bijkomende voorwaarden vervuld zijn, teneinde het ambt van leermeester filosofie en burgerzin voort te zetten of daarin benoemd te worden :

1° een pedagogisch bekwaamheidsbewijs hebben verworven, overeenkomstig de artikelen 17 en 18 van het decreet van 11 april 2014 tot regeling van de bekwaamheidsbewijzen en ambten in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde en gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs;

2° het getuigschrift van didactiek voor de cursus filosofie en burgerzin bedoeld in artikel 24*bis*, derde lid, van het decreet van 11 april 2014 « tot regeling van de bekwaamheidsbewijzen en ambten in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde en gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs » verworven hebben, voor zover het door de Regering vastgestelde bekwaamheidsbewijs zulks voor de uitoefening van dat ambt vereist.

Bij de artikelen 46 tot 48 en 54 tot 56 van het decreet van 19 juli 2017 « betreffende de invoering van een cursus filosofie en burgerzin in het secundair onderwijs en houdende verschillende aanpassingen in het basisonderwijs », heeft de decreetgever de datum waarop de voorwaarde met betrekking tot het getuigschrift van didactiek moet zijn vervuld, uitgesteld tot 1 september 2021. Die wijziging heeft geen weerslag op het onderwerp van de beroepen.

B.2.7. Artikel 169*sexies*, § 2, ingevoegd in het koninklijk besluit van 22 maart 1969, en artikel 49*sexies*, § 2, ingevoegd in het koninklijk besluit van 25 oktober 1971, stellen in soortgelijke bewoordingen het beginsel vast volgens hetwelk het ambt van leermeester niet-confessionele zedenleer of godsdienst en dat van leermeester filosofie en burgerzin enkel door dezelfde persoon kunnen worden uitgeoefend in twee verschillende inrichtingen of in twee verschillende vestigingen van eenzelfde inrichting. Die bepalingen voorzien tevens in mogelijkheden van afwijking van dat beginsel wanneer de inachtneming ervan het betrokken personeelslid ertoe zou leiden zijn ambt in meer dan zes verschillende vestigingen uit te oefenen of, teneinde zich naar elke betrokken vestiging te begeven, een reis van meer dan 25 km vanaf zijn woonplaats te verrichten of een reis die met het openbaar vervoer een verplaatsingsduur met zich zou meebrengen die langer zou zijn dan vier uur per dag. In geen geval kan de tenuitvoerlegging van een afwijking echter ertoe leiden dat dezelfde leerkracht de twee ambten in dezelfde klas waarneemt.

Bij de artikelen 52 en 58 van het voormelde decreet van 19 juli 2017 worden die bepalingen geschrapt. Krachtens artikel 67 van hetzelfde decreet, treden die artikelen in werking vanaf het schooljaar 2017-2018, zodat het beroep niet zonder voorwerp is geworden.

B.3.1. Het bestreden artikel 26 voegt een artikel 293*octies* in in hetzelfde decreet van 11 april 2014 « tot regeling van de bekwaamheidsbewijzen en ambten in het door de Franse Gemeenschap georganiseerde of gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs ». Die nieuwe bepaling betreft de overgangsbepalingen voor het ambt van leermeester filosofie en burgerzin uitgeoefend in het gesubsidieerd officieel lager onderwijs.

B.3.2. Die bepaling stelt een prioriteit voor de toekenning van het ambt van leermeester filosofie en burgerzin in ten voordele van verschillende categorieën van leermeesters zedenleer en leermeesters godsdienst die lestijden verliezen wegens een vermindering van de filosofische lestijden voortvloeiend uit de oprichting van de cursus filosofie en burgerzin.

De bedoelde categorieën van leerkrachten zijn :

- de personeelsleden die vastbenoemd zijn in een ambt van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer;
- de personeelsleden die aangesteld zijn in een ambt van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer als prioritair tijdelijke;
- de personeelsleden die een anciënniteit van ten minste 150 dagen hebben verworven in een ambt van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer als tijdelijk personeelslid.

Die bepaling stelt, voor de betrokken personeelsleden, voorwaarden van toegang vast tot het ambt van leermeester filosofie en burgerzin die soortgelijk zijn met die welke zijn vastgesteld in de in B.2.5 en B.2.6 aangehaalde bepalingen voor het personeel van het door de Gemeenschap georganiseerde onderwijs. Zij wordt aangevuld met artikel 293*decies*, ingevoegd bij artikel 28 van het bestreden decreet.

B.4.1. Het bestreden artikel 31 voegt een artikel 293*duodecies* in hetzelfde decreet van 11 april 2014 in. Die nieuwe bepaling betreft overgangsbepalingen voor het ambt van leermeester filosofie en burgerzin uitgeoefend in het niet-confessionele gesubsidieerde vrij lager onderwijs.

B.4.2. Die bepaling stelt een prioriteit van toekenning vast voor het ambt van leermeester filosofie en burgerzin ten voordele van verschillende categorieën leermeesters zedenleer en leermeesters godsdienst die lestijden verliezen wegens een vermindering van filosofische lestijden naar aanleiding van de oprichting van de cursus filosofie en burgerzin.

De betrokken categorieën van leerkrachten zijn de volgende :

- de personeelsleden die in vast verband zijn aangeworven in een ambt van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer;
- de personeelsleden die aangesteld zijn in een ambt van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer als prioritair tijdelijke;
- de personeelsleden die een anciënniteit van ten minste 180 dagen hebben verworven als tijdelijk personeelslid.

Die bepaling stelt, voor de betrokken personeelsleden voorwaarden van toegang vast tot het ambt van leermeester filosofie en burgerzin die identiek zijn met die welke zijn vastgesteld in de in B.2.5 en B.2.6 aangehaalde bepalingen voor het personeel van het door de Gemeenschap georganiseerde onderwijs. Zij wordt aangevuld met artikel 293*quatuordecies*, ingevoegd bij artikel 33 van het bestreden decreet.

B.5. Artikel 29 van het bestreden decreet voegt in het voormelde decreet van 11 april 2014 een artikel 293*undecies* in. Artikel 34 van het bestreden decreet voegt in hetzelfde decreet een artikel 293*quindecies* in. Die beide artikelen stellen, in soortgelijke bewoordingen, de onverenigbaarheid vast tussen de uitoefening van een opdracht van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer en die van een opdracht van leermeester filosofie en burgerzin binnen eenzelfde vestiging. Artikel 293*undecies* betreft het gesubsidieerde officieel onderwijs en artikel 293*quindecies* betreft het niet-confessioneel vrij

gesubsidieerde onderwijs. Die beide bepalingen stellen afwijkingen vast van de voormelde onverenigbaarheid in de volgende gevallen :

1° in de inrichtende machten die minder dan 6 vestigingen tellen en die, zonder die afwijking, de lestijden niet kunnen toekennen overeenkomstig, naargelang het geval, artikel 293*octies* of 293*duodecies*, § 1, eerste lid;

2° in de inrichtende machten die minstens 6 vestigingen tellen, indien de inachtneming van de onverenigbaarheid als gevolg zou hebben dat het betrokken personeelslid zijn ambt van leermeester filosofie en burgerzin en dat van leermeester godsdienst of niet-confessionele zedenleer in meer dan 6 vestigingen zou uitoefenen of, om zich naar elke betrokken vestiging te begeven, met het openbaar vervoer, een reis van meer dan 25 km vanaf zijn woonplaats zou moeten verrichten of een reis die een verplaatsingsduur met zich mee zou brengen die langer is dan vier uur per dag.

In elk geval wordt nooit toegestaan om de beide ambten in dezelfde klas uit te oefenen.

Bij de artikelen 60 en 61 van het voormelde decreet van 19 juli 2017 worden die twee bepalingen gewijzigd. Aangezien die nieuwe bepalingen in werking treden vanaf het schooljaar 2017-2018, is het beroep niet zonder voorwerp geworden.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het verzoekschrift in de zaak nr. 6550

B.6.1. De Franse Gemeenschapsregering werpt een eerste exceptie van onontvankelijkheid op wegens onvoldoende aangetoond concreet belang van de verzoekende partijen.

B.6.2. De Grondwet en de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof vereisen dat elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die een beroep tot vernietiging instelt, doet blijken van een belang. Van het vereiste belang doen slechts blijken de personen wier situatie door de bestreden norm rechtstreeks en ongunstig zou kunnen worden geraakt.

B.6.3. De verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 zijn leermeesters godsdienst of zedenleer welke die materies onderwijzen in onderwijsinstellingen die onder de drie in de bestreden bepalingen bedoelde categorieën van inrichtende machten vallen. Zij doen blijken van een rechtstreeks en actueel belang bij het bestrijden van de bepalingen die strikte voorwaarden opleggen om prioriteit te genieten bij het toegekend krijgen van het ambt van leermeester filosofie en burgerzin. Van die verzoekende partijen eisen dat zij bewijzen dat zij niet aan die voorwaarden voldoen, zou erop neerkomen van hen te eisen dat zij het bewijs leveren van een negatief feit wat, rekening houdend met de respectieve positie van de betrokken partijen, buitengewoon formalistisch zou zijn. Die verzoekende partijen doen tevens blijken van een rechtstreeks en actueel belang bij het vorderen van de vernietiging van de bepalingen die de uitoefening verbieden van het ambt van leermeester zedenleer of godsdienst en dat van leermeester filosofie en burgerzin in dezelfde instelling of dezelfde vestiging, aangezien die bepalingen een ongunstig gevolg kunnen hebben voor hun arbeidsvoorwaarden, zij het vanaf 1 oktober 2016 of tijdens een later schooljaar.

B.6.4. De Franse Gemeenschapsregering werpt een tweede exceptie van onontvankelijkheid op wegens het gebrek aan duidelijkheid en precisie van de uiteenzetting in het verzoekschrift.

De omstandigheid dat de beide middelen deels dezelfde bepalingen beogen, maakt het verzoekschrift niet onduidelijk in zoverre die bepalingen verschillende normen bevatten. Rekening houdend met de wijze waarop de bestreden bepalingen zijn opgesteld, waarbij sommige daarvan in andere teksten volledige hoofdstukken invoegen, kan de verzoekende partijen overigens niet worden verweten dat zij in hun verzoekschrift formeel de artikelen van het bestreden decreet van 13 juli 2016 hebben beoogd, aangezien de uiteenzetting van de middelen het mogelijk maakt te begrijpen welke die onderdelen van die bepalingen zijn waarvan de vernietiging wordt gevorderd.

B.6.5. De excepties in de zaak nr. 6550 worden verworpen.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het verzoekschrift in de zaak nr. 6613

B.7.1. De Franse Gemeenschapsregering werpt een eerste exceptie van onontvankelijkheid op omdat de verzoekende partijen noch hun situatie, noch hun belang uiteenzetten. Zij is van mening dat een verzoekschrift tot vernietiging dat geen enkel element bevat aan de hand waarvan het belang van de verzoekende partijen om in rechte te treden kan worden beoordeeld, niet voldoet aan artikel 6 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof en om die reden onontvankelijk moet worden verklaard.

B.7.2. Krachtens het voormelde artikel 6 vermeldt het verzoekschrift het onderwerp van het beroep en bevat het een uiteenzetting van de feiten en middelen. Die vereiste is niet louter formeel. Het verzoekschrift moet immers ter kennis worden gebracht van de overheden vermeld in artikel 76, § 4, van dezelfde bijzondere wet, die de aangevoerde middelen moeten kennen om met kennis van zaken te beslissen of zij zullen tussenkomen binnen de termijnen die in artikel 85 van dezelfde bijzondere wet zijn vastgelegd.

Teneinde het Hof in staat te stellen de ontvankelijkheid van het verzoekschrift te beoordelen, dient de uiteenzetting van de feiten die daarin is vervat eveneens betrekking te hebben op de situatie van de verzoekende partijen en op het belang dat zij willen doen gelden.

B.7.3. De rechters-verslaggevers die vastgesteld hebben dat het in de zaak nr. 6613 ingediende verzoekschrift hieromtrent onvolledig was, hebben, met toepassing van artikel 71 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, conclusies genomen waarbij zij aan het Hof, in beperkte kamer, hebben laten weten dat zij ertoe zouden kunnen worden gebracht aan het Hof voor te stellen een arrest te wijzen waarbij het beroep onontvankelijk wordt verklaard. In hun memorie met verantwoording hebben de verzoekende partijen hun situatie van leermeesters godsdienst of leraren godsdienst uiteengezet en, voor de laatste partij, haar situatie van vereniging zonder winstoogmerk ter verdediging van de belangen van de leraren zedenleer. Het Hof heeft bijgevolg beslist het voorstel om een arrest van onontvankelijkheid uit te spreken niet te volgen. Van de conclusies van de rechters-verslaggevers en de memorie met verantwoording werd aan de Franse Gemeenschapsregering terzelfdertijd kennisgegeven als van het beroep tot vernietiging.

B.7.4. Uit hetgeen voorafgaat, blijkt dat de Franse Gemeenschapsregering, vanaf de ontvangst van de kennisgeving van het verzoekschrift, in staat is geweest het belang van de verzoekende partijen te beoordelen en de exceptie van onontvankelijkheid op te werpen.

Aangezien het Hof, door gebruik te maken van de procedure bedoeld in artikel 71 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, aan de verzoekende partijen de kans heeft geboden om de feiten uiteen te zetten ter verantwoording van hun belang, dat de verzoekende partijen van die mogelijkheid gebruik hebben gemaakt door een memorie met verantwoording in te dienen en dat het Hof bijgevolg heeft beslist het onderzoek van de zaak voort te zetten volgens de gewone procedure, zou het alsnog oordelen dat het verzoekschrift onontvankelijk is omdat de situatie van de verzoekende partijen daarin niet wordt uiteengezet, blijkt geven van een buitensporig formalisme.

B.7.5. Voor het overige hebben de natuurlijke personen, om de in B.6.3 uiteengezette redenen, belang bij het vorderen van de vernietiging van de bestreden bepalingen. Hetzelfde geldt voor de rechtspersoon, waarvan het maatschappelijk doel de vertegenwoordiging en de behartiging van de belangen van de leermeesters zedenleer omvat.

B.7.6. De excepties van onontvankelijkheid in de zaak nr. 6613 worden verworpen.

Ten aanzien van het eerste middel in de zaak nr. 6550

B.8.1. Het eerste middel beoogt, in de nieuwe bepalingen die door de artikelen 23, 24, 26 en 31 van het bestreden decreet werden ingevoerd in verschillende normatieve teksten, slechts een van de voorwaarden die moeten worden vervuld door de leerkrachten die kandidaat zijn voor een ambt van leermeester godsdienst of zedenleer of die in een dergelijk ambt zijn aangesteld om het ambt van leermeester filosofie en burgerzin toevertrouwd te krijgen. De in dat middel betrokken voorwaarde is die van ten minste houder te zijn van een diploma van onderwijzer, bachelor, graduaat, geaggregeerde van het lager secundair onderwijs of van een overeenstemmend bekwaamheidsbewijs onder de bekwaamheidsbewijzen die worden uitgereikt met toepassing van het decreet van 7 november 2013 tot bepaling van het hoger onderwijslandschap en de academische organisatie van de studies.

B.8.2. Die voorwaarde wordt onmiddellijk opgelegd aan de leerkrachten die de nieuwe cursus filosofie en burgerzin wensen te geven. Daarentegen kunnen twee andere voorwaarden met betrekking tot de vereiste bekwaamheidsbewijzen, namelijk het bezit van een pedagogisch bekwaamheidsbewijs en dat van het getuigschrift van didactiek voor de cursus, na de aanstelling worden vervuld tot 1 september 2020.

B.9. In de eerste twee onderdelen van het middel verwijten de verzoekende partijen de decreetgever dat hij, door het opleggen van de voormelde voorwaarde, een discriminatie heeft ingevoerd die niet bestaanbaar is met de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet tussen de leerkrachten die een dergelijk diploma bezitten en die welke dat niet bezitten, alsook tussen de leermeesters godsdienst van wie de grote meerderheid een dergelijk diploma niet bezitten en de leermeesters zedenleer van wie de grote meerderheid een dergelijk diploma wel bezitten. In het vierde onderdeel van het middel verwijten de verzoekende partijen de wetgever dat hij, door het invoeren van die discriminatie, ook de *standstill*-verplichting heeft geschonden die verbonden is aan het recht op arbeid dat in artikel 23 van de Grondwet wordt gewaarborgd. In het derde onderdeel van het eerste middel bekritisieren de verzoekende partijen bovendien het feit dat de voorwaarde om houder te zijn van een diploma onmiddellijk wordt vereist, terwijl de twee andere voorwaarden slechts op 1 september 2020 dienen vervuld te zijn.

B.10.1. Met toepassing van artikel 60*bis*, § 3, van het decreet van 24 juli 1997 « dat de prioritaire taken bepaalt van het basisonderwijs en van het secundair onderwijs en de structuren organiseert die het mogelijk maken ze uit te voeren », ingevoegd bij het decreet van 22 oktober 2015 « betreffende de organisatie van een cursus filosofie en burgerzin en een opvoeding tot filosofie en burgerzin », beoogt de nieuwe cursus met name « de kennis, in historisch en sociologisch perspectief, van de verschillende denkstromingen, filosofische stromingen en godsdiensten », « de capaciteit tot het stellen van filosofische of ethische vragen, tot het ontwikkelen van ethisch onderscheidingsvermogen, eigen denken over vragen betreffende de zin en/of de maatschappij », « de kennis van de oorsprong, de beginselen en de grondslag van democratie », « de rechtsnormen en –grondslag, de fundamentele rechten van mensen, de verschillende machten, de organisatie van de instellingen » en « de kennis van de grote uitdagingen en debatten van de hedendaagse maatschappijen ».

B.10.2. In de inleiding van het door de Franse Gemeenschapsregering vastgestelde referentiesysteem voor de cursus en de opvoeding tot filosofie en burgerzin wordt gesteld dat « het verwerven van bepaalde kennis (begrip, concept, theorie, model) absoluut noodzakelijk is om de uitdagingen van een complexe samenleving te kunnen begrijpen en daarin een actieve rol te spelen » (*Belgisch Staatsblad*, 12 april 2017, p. 50326). Onder de beoogde « kennis » wordt geciteerd de « essentiële karakteristieken van een filosofische kwestie », de « criteria van relevantie en betrouwbaarheid van een bron », de begrippen « stereotiep » en « vooroordeel », de « logische redeneringen en denkfouten », de « descriptieve, normatieve, expressieve, evaluatieve bewoordingen », de begrippen « waarde » en « norm », de « goede praktijken bij het gebruik van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën », de « rol van een regel », de « categorieën van normen », de « culturele diversiteit », de « burgerzin », « de volkssoevereiniteit », de « nationale soevereiniteit », de begrippen « wettigheid en wettelijkheid, democratie, dictatuur », « gelijkheid voor de wet, billijkheid, onpartijdigheid », het onderscheid tussen « de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht », « het beginsel van de scheiding van de politieke en de godsdienstige macht, de rol van de media, de bronnen van de burgerrechten en de fundamentele rechten », de begrippen « recht, plicht en gelijkheid van recht, wettig gezag, machtsmisbruik » (*ibid.*, pp. 50328 tot 50335).

B.11.1. De vereiste om houder te zijn van een diploma van een gelijkwaardig niveau met dat van bachelor beantwoordt aan de bedoeling van de decreetgever om het kennisniveau van de leerkrachten te waarborgen en bijgevolg, de kwaliteit van de nieuwe cursus filosofie en burgerzin, ten voordele van de leerlingen (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/3, p. 20). Een dergelijke vereiste is legitiem. Hoewel de doelstelling om de tewerkstelling van de leermeesters godsdienst en zedenleer te vrijwaren, kan verantwoord worden dat aan hen prioriteit van aanstelling wordt voorbehouden en dat bepaalde voorlopige regelingen worden toegepast wat betreft de bekwaamheidsbewijzen waarvan ze het bewijs moeten leveren, kan ze immers geen afbreuk doen aan de noodzaak om de kwaliteit van de nieuwe cursus filosofie en burgerzin te waarborgen. Rekening houdend met de door de decreetgever aan de nieuwe cursus toegekende doelstellingen en de beschrijving van de door de leerlingen te verwerven begrippen, zijn de diplomavereiste voor de leerkrachten en het gelijkwaardig niveau met dat van bachelor niet onverantwoord.

B.11.2. Die vereiste wordt niet overbodig door de drie andere voorwaarden die moeten worden vervuld om aangesteld te worden als leermeester filosofie en burgerzin. De voorwaarde in verband met de neutraliteit is specifiek en is niet van dien aard om het niveau van algemene kennis van de betrokken leerkracht in verband met de cursus filosofie en burgerzin te waarborgen of aan te tonen. De voorwaarden in verband met het pedagogisch bekwaamheidsbewijs en het getuigschrift van didactiek hebben tot doel de pedagogische bekwaamheid en de specifieke kennis van de betrokken persoon te waarborgen en aan te tonen in verband met de inhoud die door het referentiesysteem voor de nieuwe cursus is vastgesteld.

B.11.3. Het getuigschrift van didactiek werd in het leven geroepen bij artikel 19 van het bestreden decreet. Aangezien dat getuigschrift uiteraard niet kon worden behaald vooraleer de daartoe vereiste opleiding werd voorzien, is het logisch dat de vereiste in verband met het bezit ervan niet onmiddellijk kan worden opgelegd, aangezien de organisatie van die opleiding niet werd aangevat vóór 1 oktober 2016.

B.11.4. Het pedagogisch bekwaamheidsbewijs bedoeld in artikel 17, § 1, van het decreet van 11 april 2014, waarnaar de bestreden bepalingen verwijzen, bestaat, op het niveau van het lager onderwijs, in een diploma van onderwijzer lager onderwijs. Teneinde de leermeesters godsdienst of zedenleer die aangesteld wensen te worden in een ambt van leermeester filosofie en burgerzin die geen houder zijn van dat diploma of niet geacht worden dat te zijn, in staat te stellen dat te verwerven, heeft de decreetgever beslist dat het pas vereist zou zijn op 1 september 2020.

B.11.5. In die omstandigheden kan worden aangenomen dat de decreetgever heeft geoordeeld dat teneinde te waarborgen dat de nieuwe cursus, die moest worden georganiseerd vanaf 1 oktober 2016, zou worden gegeven door leerkrachten die over een minimaal kennispakket en algemene bekwaamheden inzake filosofie en burgerzin beschikken, de leerkrachten aan wie die cursus zou worden toevertrouwd minstens onmiddellijk houder zouden moeten zijn van een diploma van een niveau dat gelijkwaardig is met dat van bachelor. Aldus worden de prioritaire kandidaturen niet beperkt tot de personen die over een diploma van onderwijzer beschikken, aangezien zij kunnen worden uitgebreid tot alle houders van een ander diploma van een gelijkwaardig niveau en waarborgt de decreetgever dat de

leermeesters filosofie en burgerzin over de noodzakelijke minimale kennis beschikken om die leerstof te onderwijzen.

B.12. Aangezien de voorwaarde houder te zijn van een diploma dat minstens gelijkwaardig is met dat van bachelor verantwoord is, is de omstandigheid dat die voorwaarde in de praktijk een groter aantal leermeesters godsdienst dan leermeesters niet-confessionele zedenleer zou verhinderen om te worden aangesteld in het ambt van leermeester filosofie en burgerzin, niet van dien aard dat ze die verantwoording in het gedrang brengt.

B.13. Bovendien heeft de decreetgever, uit de zorg om de tewerkstelling van leermeesters godsdienst en zedenleer te vrijwaren, die, omdat een wekelijkse lestijd van de door hen gegeven cursus wordt vervangen door een lestijd filosofie en burgerzin, hun lesrooster zien verminderen, enerzijds, een berekening van de specifieke personeelsbezetting voor de cursussen godsdienst en zedenleer ingevoerd en, anderzijds, mechanismen die de leerkrachten die niet voldoen aan de voorwaarden om de cursus filosofie en burgerzin te geven, in staat stellen de cursussen godsdienst of niet-confessionele zedenleer te geven die voordien door hun collega's werden gegeven aan wie het ambt van leermeester filosofie en burgerzin wordt toevertrouwd. Op die wijze heeft de decreetgever ernaar gestreefd de gevolgen van de invoering van de cursus filosofie en burgerzin voor de tewerkstelling van de leerkrachten godsdienst en zedenleer te beperken, zodat de bestreden bepalingen niet onevenredig kunnen worden geacht met de nagestreefde doelstelling.

B.14. De bestreden bepalingen zijn redelijkerwijze verantwoord en schenden niet het beginsel van niet-discriminatie dat wordt gewaarborgd bij de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet.

B.15. Zonder dat het noodzakelijk is de vraag te onderzoeken of, in het geval waarin de toepassing van de bestreden bepalingen een verlies van lestijden zou veroorzaken voor bepaalde leerkrachten godsdienst of niet-confessionele zedenleer, die situatie voor de betrokken personen een aanzienlijke achteruitgang zou betekenen in de bescherming van het recht op arbeid dat wordt gewaarborgd bij artikel 23 van de Grondwet, volstaat het vast te stellen dat die achteruitgang zou worden verantwoord door de motieven van algemeen belang die zijn uiteengezet in B.11.

B.16. Het eerste middel in de zaak nr. 6550 is in geen enkel onderdeel ervan gegrond.

Ten aanzien van het tweede middel in de zaak nr. 6550 en het enige middel in de zaak nr. 6613

B.17.1. Met het tweede middel vorderen de verzoekende partijen in de zaak nr. 6550 de vernietiging van de artikelen 23, 24, 29 en 34 van het bestreden decreet, in zoverre die bepalingen het beginsel vaststellen volgens hetwelk de ambten van leermeester filosofie en burgerzin en godsdienst of zedenleer enkel kunnen worden uitgeoefend in verschillende inrichtingen of vestigingen. Dat middel is afgeleid uit de schending van de artikelen 10, 11, 22, 23 en 24 van de Grondwet. De verzoekende partijen zijn van mening dat het verbod om twee ambten in dezelfde vestiging of dezelfde inrichting uit te oefenen, alsmede de afwijkingen op dat verbod in de mate dat zij te beperkend zijn, afbreuk doen aan de gelijkheid van leerkrachten, aan de vrijheid van onderwijs alsook aan het recht op het privéleven van de betrokken leerkrachten.

B.17.2. Met hun enige middel vorderen de verzoekende partijen in de zaak nr. 6613 de vernietiging van dezelfde bepalingen om dezelfde redenen. Dat middel wordt afgeleid uit de schending van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet. De verzoekende partijen zijn van mening dat het verbod om de twee ambten uit te oefenen in dezelfde vestiging of in dezelfde inrichting, alsmede de afwijkingen op dat verbod in zoverre zij te beperkend zijn, onverantwoorde verschillen in behandeling tussen leerkrachten in het leven roepen, naargelang zij het ambt van leermeester zedenleer of godsdienst wensen te cumuleren met dat van leermeester filosofie en burgerzin of dat zij een van die ambten wensen te cumuleren met het onderwijs van om het even welke cursus.

B.18.1. In de memorie van toelichting betreffende de bestreden bepalingen wordt uiteengezet :

« Dit ontwerpdecreet voert een beginsel in volgens hetwelk een leerkracht een cursus godsdienst of zedenleer én een cursus filosofie en burgerzin niet in dezelfde vestiging kan geven. Om organisatorische redenen en redenen in verband met de arbeidsvoorwaarden van de personeelsleden is het niettemin toegestaan van die onverenigbaarheidsregel af te wijken binnen eenzelfde vestiging in welbepaalde gevallen. [...] Die afwijking mag in geen geval

ertoe leiden dat de twee ambten binnen dezelfde klas worden uitgeoefend » (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/3, p. 6).

Tijdens de besprekingen in de commissie heeft de minister hieromtrent uitgelegd dat « de vakorganisaties geen enkele onverenigbaarheidsregel wensten en dat de inrichtende machten geen enkele afwijking van die regel wensten » (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/3, p. 7).

Zij heeft daaraan toegevoegd :

« Er was een zeer duidelijke vraag van de ouderverenigingen en de inrichtende machten om geen afwijkingen toe te staan, terwijl de vakorganisaties, hunnerzijds, een tegengestelde visie hadden door voor te stellen om het beginsel van onverenigbaarheid volledig af te schaffen » (*ibid.*, p. 11).

B.18.2. Uit hetgeen voorafgaat volgt dat de bestreden bepalingen, die erin voorzien dat het verbod van cumulatie van twee ambten binnen dezelfde vestiging gepaard gaat met uitzonderingen indien het ertoe zou leiden dat de betrokken leerkracht hetzij lestijden dient te presteren in meer dan zes verschillende vestigingen, hetzij een verplaatsing van meer dan 25 km of langer dan vier uur met het openbaar vervoer dient te ondernemen, het resultaat zijn van een compromis tussen de verschillende onderwijsactoren die tegengestelde standpunten hadden.

B.18.3. Hoewel de met de onverenigbaarheid zelf nagestreefde doelstellingen niet werden gepreciseerd tijdens de parlementaire voorbereiding en de doelstellingen van de bestreden bepalingen in het algemeen enkel werden gepreciseerd door organisatorische redenen en redenen inzake de arbeidsvoorwaarden van de betrokkenen (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/3, p. 6), vermocht de decreetgever ervan uit te gaan, zoals de Franse Gemeenschapsregering uiteenzet voor het Hof, dat die onverenigbaarheid noodzakelijk was om te vermijden dat verwarring ontstaat bij de kinderen in het basisonderwijs, tussen de ambten van leermeester zedenleer of godsdienst, enerzijds, en van leermeester filosofie en burgerzin, anderzijds.

Er kan weliswaar niet worden beschouwd dat de uitoefening van het ambt van leermeester zedenleer of godsdienst de houder ervan niet toestaat blijk te geven van de vereiste neutraliteit om filosofie en burgerzin te onderwijzen. De doelstelling van het

bestreden decreet bestaat immers erin voorrang te creëren voor de leermeesters zedenleer en godsdienst bij de toegang tot het ambt van leermeester filosofie en burgerzin, wat veronderstelt dat het in het algemeen voor dezelfde persoon mogelijk is om de beide ambten uit te oefenen. Evenzo laat het feit vóór 1 oktober 2016 een opleiding tot neutraliteit te hebben genoten, dat een voorwaarde vormt voor de toegang tot het ambt, toe ervan uit te gaan dat de leerkrachten aan wie het ambt van leermeester filosofie en burgerzin wordt toevertrouwd de bekwaamheid hebben om de in het referentiesysteem van de cursus vastgestelde competenties op neutrale wijze over te brengen.

B.19. Het door de Franse Gemeenschapsregering aangenomen referentiesysteem, reeds aangehaald in B.1.2 en B.10.2, beklemtoont te dezen evenwel de ontwikkeling van een kritische geest en het openstaan voor de diversiteit van meningen en culturen :

« De opvoeding inzake filosofie en burgerzin moet de leerlingen in staat stellen datgene wat hun evident lijkt in vraag te stellen alsook zich vragen te stellen over de zin en/of de maatschappij. Die vraagstelling moet hen ertoe leiden geleidelijk aan een zelfstandige geargumenteerde en coherente denkwijze te ontwikkelen. Via kritische reflectie zullen zij leren om een standpunt in te nemen in een aantal controversiële kwesties » (*Belgisch Staatsblad* van 12 april 2017, p. 50328).

« Via de kennis van de diversiteit aan waarden, normen, overtuigingen en culturen zullen de leerlingen leren hun eigen horizon te verruimen, zich open te stellen voor verschillen en zich wederzijds te verrijken » (*ibid.*, p. 50331).

B.20.1. In die optiek kan worden aangenomen dat, aangezien het om een nieuwe cursus in een gevoelige leerstof gaat, de decreetgever niet alleen zich wil vergewissen van de bekwaamheid van de leerkrachten om die cursus op een neutrale wijze te geven, maar ook van het feit dat geen enkele verwarring kan ontstaan bij de kinderen, die, op de leeftijd van het basisonderwijs, nog geen kritische geest hebben ontwikkeld, tussen de overtuigingen van de leermeesters zedenleer of godsdienst, enerzijds, en de neutrale inhoud van de nieuwe cursus die door de leermeesters filosofie en burgerzin wordt gegeven, anderzijds. Het verbod om de beide ambten in dezelfde inrichting of vestiging uit te oefenen, is een relevant middel om dat wettig doel te bereiken. Dat verbod maakt het immers mogelijk de zekerheid te hebben dat geen enkel kind zal worden geconfronteerd met het risico van verwarring dat zou kunnen ontstaan uit de omstandigheid dat het lessen filosofie en burgerzin onderwezen krijgt door dezelfde persoon als diegene die hem daarnaast lessen niet-confessionele zedenleer of godsdienst heeft gegeven of zal geven in de loop van zijn schoolloopbaan.

B.20.2. Het verbod om de twee ambten binnen dezelfde inrichting en dezelfde vestiging uit te oefenen, kan weliswaar voor de betrokken leerkrachten nadelen met zich meebrengen wat betreft de organisatie van hun beroepsleven, verplaatsingen, aanpassing aan verschillende inrichtingen of vestigingen.

Die nadelen zijn evenwel niet onevenredig ten opzichte van het nagestreefde doel, aangezien het verbod om de ambten in dezelfde inrichting of vestiging te cumuleren, niet absoluut is. De decreetgever heeft immers voorzien in afwijkingen die dat verbod afzwakken en heeft erover gewaakt die te koppelen aan voorwaarden die zowel rekening houden met het aantal inrichtingen of vestigingen waar de leerkracht zijn ambten uitoefent als met de trajecten die hij moet afleggen om die te bereiken. De leerkracht mag aldus niet ertoe worden gebracht zijn ambt uit te oefenen in meer dan zes verschillende inrichtingen of vestigingen of, teneinde zich daarnaar te begeven, een verplaatsing van meer dan 25 km vanaf zijn woonplaats af te leggen of een verplaatsing met het openbaar vervoer te doen die meer dan vier uur per dag in beslag neemt.

B.20.3. Gelet op de verscheidenheid van de situaties, die zowel verband houdt met het aantal cursussen in kwestie als met de geografische spreiding van de schoolinrichtingen en -vestigingen, is de keuze van de decreetgever, die voortvloeit uit een compromis (*Parl. St.*, Parlement van de Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 312/1, p. 7 en nr. 312/3, pp. 10 en 27), niet zonder redelijke verantwoording.

B.21.1. De bestreden bepalingen schenden het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie niet. De verzoekende partijen leiden uit de andere referentienormen die zij aanvoeren, geen argumenten af die tot een andere conclusie kunnen leiden.

B.21.2. Het tweede middel in de zaak nr. 6550 en het enige middel in de zaak nr. 6613 zijn niet gegrond.

Om die redenen,

het Hof

verwerpt de beroepen.

Aldus gewezen in het Frans, het Nederlands en het Duits, overeenkomstig artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, op 29 maart 2018.

De griffier,

De voorzitter,

P.-Y. Dutilleux

J. Spreutels